

Státní okresní archiv Klatovy

Cech zednický, kamenický, příkrývačský a tesařský Velhartice

1753

Inventář

EL NAD č.: 1453

AP č.: 418

Eva Havlovičová

Klatovy 2010

OBSAH

Úvod

I. Vývoj původce archivního fondu	str. 3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	str. 5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	str. 6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	str. 6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky	str. 7
Seznam použitých pramenů a literatury	str. 8
Inventární seznam	str. 9

I. Vývoj původce archivního fondu

Společně se zakládáním měst ve 13. století, ať už královských či poddanských, úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní potravinářská řemesla (řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, pivovarníci atd.) a ta nejnütnější pro každodenní život (ševci, krejčí, hrnčíři, zedníci, kováři atd.). Postupem času docházelo ke stále užší specializaci a ke vzniku řady dalších řemeslných oborů (barvíři, brníři, jehláři, kloboučníci, kožešníci, lazebníci, mečíři, mydláři, nožíři, provazníci, puškaři, rukavičkáři, stolaři, vinopalové atd.).

Ve svých počátcích se řemeslníci sdružovali do bratrstev, která měla náboženský, charitativní a reprezentativní účel. Členové bratrstva se účastnili mší, slavností a pohřbů svých členů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry. Podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. V čele bratrstva byl bratrský mistr se 3 – 4 staršími, kteří byli voleni městskou správou. Tento charakter bratrských sdružení se postupně rozšířil o vlastní hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století vznikají první cechovní organizace, jejich vrchol nastal v 15. a 16. století; v této době cechovní řemeslníci určovali život středověkého města, podíleli se v rámci své organizace na řízení, obraně i slavnostech města.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru (v městečkách mohla být v jednom cechu sdružena i různorodá řemesla), které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. Ve statutech byla zakotvena pravidla pro provoz řemesla a mravní kodex platící pro mistry, tovaryše, učedníky i pro vdovy po řemeslnících.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru (v městečkách mohla být v jednom cechu sdružena i různorodá řemesla), které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. Ve statutech byla zakotvena pravidla pro provoz řemesla a mravní kodex platící pro mistry, tovaryše, učedníky i pro vdovy po řemeslnících.

Správa cechů byla podobná obecní správě. V čele stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Tato volba musela být potvrzena městskou radou nebo vrchností. Cechmistři měli výkonnou a soudní moc nižší instance nad příslušníky cechu, ti se proti rozhodnutí mohli odvolat k městské radě nebo k vrchnosti, dále už jen ke králi. Cechovní soudy rozhodovaly spory mezi mistry, spory mistrů s tovaryši, spory ohledně výroby a prodeje, dluhy, měly pravomoc trestat přečiny proti statutům, neposlušnost, hádky, násilí mezi členy, tedy vše, co mohlo pošpinit čest cechu a řemesla. Cechmistr také spravoval cechovní jmění, které se ukládalo do cechovní pokladnice zvané klenot či matka. Většina příjmů pocházela ze zaplacených poplatků (např. za svolání cechovní schůze, cechovnímu poslu za obeslání členů, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za uhrazení nákladů za poskytnutí dílny k jeho zhotovení, za zápis do mistrovských register, za pohoštění mistrů apod.) a z vybraných pokut. Zároveň se z ní vydávaly půjčky, podpory členům a vdovám, nakupovaly se potřebné věci pro náboženské a cechovní ceremonie. V cechovní pokladně, která byla většinou ozdobena cechovním znakem, byly také uloženy privilegia, cechovní artikule, pečetidlo, písemnosti mistrů i tovaryšů a cechovní archiv.

Cechovní schůze se konaly cca 3 - 4x za rok, platily se zde cechovní poplatky, vyřizovaly se pozůstalosti, dluhy, přijímali se noví mistři, projednávaly se přestupky proti pořádku, cti a mravnosti, řešily se stížnosti na nekalou soutěž atd. Největší byly výroční zasedání cechů, při nich se sešli všichni členové i tovaryši; ti ovšem neměli poradní ani usnášející hlas.

Nejpozději od 15. století měl každý cech svůj znak, který nejčastěji zobrazoval typický výrobek, nářadí a pracovní pomůcky příslušného řemesla, materiál a suroviny daného řemesla

nebo patrona řemesla či řemeslníků, případně jeho atributy. V kostele měl také každý cech svůj oltář.

Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

V cechovním pořádku byl nejnižší postaven učedník (učeň), do řemeslnické dílny přicházel okolo 15. roku svého věku, jeho učební doba se postupně ustálila na 3 letech, po tomto období se učeň podrobil tovaryšské zkoušce, po jejímž úspěšném absolvování získal tovaryšský list. Tovaryš se pak dále učil u mistra, ale za svou práci již dostával mzdu. Tovaryši během svého učení tzv. vandrovali od místa k místu, i v cizině, aby získali co nejvíce nových zkušeností. Pokud se chtěl tovaryš usadit a stát se mistrem, musel podstoupit mistrovskou zkoušku a splnit řadu dalších náležitostí.

Zájemce o vstup do cechu musel předložit doklady o svém vyučení ukončeném tovaryšskou zkouškou (tovaryšský list), stát se měšťanem daného města (vlastnit dům), pocházet z manželského svazku (nemanželský původ byl překážkou), a hlavně předložit svůj mistrovský kus a složit příspěvek do cechovní pokladnice, který v průběhu doby stále narůstal. Zpočátku nebylo příliš těžké vstoupit do cechu, ale časem to bylo stále složitější. Cech se postupně uzavíral, ovládlo ho jen pár mistrů, kteří zaměstnávali ostatní samostatné řemeslníky a také učně a tovaryše. Možnosti, jak se stát členem cechu, byly nakonec jen právo dědičné, přiřazení tovaryše do rodiny mistra a sporadicky přistoupení po složení mistrovské zkoušky.

Pro existenci cechů mělo velký význam konání trhů. Při týdenních trzích se prodávaly věci pro každodenní potřebu (ovoce, zelenina, maso, mouka apod.), na trh přicházeli přespolní trhovci - sedláci, kteří zde prodávali své přebytky. Při velkých výročních trzích - jarmarcích měli do města přístup i cizí řemeslníci, nabídka zboží byla pak mnohem pestřejší, bylo možno si také opatřit suroviny pro vlastní výrobu.

Další důležitou výhodou pro řemesla a obchod byla přítomnost obchodní cesty vedoucí městem, s níž byly spojeny nucené sklady. V praxi to znamenalo, že všichni obchodníci byli povinni cestovat po určité cestě, platit cla a v případě nuceného skladu musel kupec v daném městě složit své zboží a nabídnout ho místním měšťanům, kteří zároveň nabídli své výrobky.

Obecně lze cechy dělit na *prosté* (tvořeny jen jedním řemeslem) nebo na *spolucechy*, které tvořilo buď více rovnoprávných cechů (všechny byly vyjmenovány v názvu, cechmistrů byli voleni za každé řemeslo, měli společný oltář i cechovní shromaždiště, např. pekaři a mlynáři, kováři a zámečníci apod.), nebo jedno řemeslo bylo podřízené druhému (v názvu byly jen hlavní řemesla, např. pivovarníci a sladovníci, a jako podružné řemeslo k nim náleželi vozatajové). Velmi často docházelo k propůjčování statut, hlavně pražské cechy nebo cechy větších měst propůjčovaly svá statuta cechům venkovským.

Cechy se chránily před konkurencí, k tomu jim napomáhalo *mílové právo* (na míli od města nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky, míli se rozumělo cca 9 km) a *cechovní přímus* (řemeslo mohlo být vykonáváno jen v rámci cechu, při čemž existovalo pár výjimek vyplývajících z dvorských svobod či šlechtického patronátu). Tato silná ochrana, omezování iniciativy a konkurence, způsobila jakoby zamrznutí dalšího rozvoje cechů. Zavádění novinek ve výrobě, zvýšení produktivity práce či nových výrobních postupů bylo přijímáno jen zřídka. Každá inovace byla možná jen pokud ji schválil celý cech. Cechy se tak staly brzdou hospodářského vývoje a rozvoje manufakturní výroby.

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. K tvrdším postupům bylo přistoupeno za Karla VI., kdy byl 16. listopadu 1731 vydán Generální cechovní patent pro české země, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil

pracovní podmínky tovaryšů uvnitř cechu, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora k dozoru nad činností cechů. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule pro cechovní pořádky dědičných zemí českých, které sjednotily cechovní předpis v českých zemích. Byly zde napevno zakotveny práva a povinnosti tovaryšů, jejich mzdové podmínky, předpoklady pro získání mistrovského oprávnění, sjednoceny náležitosti učebního poměru a odstraněno vše, co bránilo rozvoji. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo postupně k rušení některých cechů a nové se již nezřizovaly. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat živnost i bez cechovní příslušnosti a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým dne 20. prosince 1859 vydal Živnostenský řád platný od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu. Všechny dosud platné předpisy o nabývání živnostenských, továrních a obchodních oprávnění, dále i všechny starší a s tímto živnostenským řádem neslučitelné předpisy, byly prohlášeny za zrušené.

Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Vznik a vývoj cechovních pořádků v městečku Velhartice nelze z dochovaných pramenů přesně rekapitulovat. Z knih trhových (inv. č. 7, 8, 9, archivní fond Archiv města Velhartice, EL NAD 962, SOkA Klatovy) se dovídáme, že zde pracovali řemeslníci základních potravinářských oborů, jako byli např. pekaři, sladovníci, řezníci a dále řemeslníci důležití pro každodenní život městečka, např. krejčí, tkalci, kováři, ševci, zedníci, tesaři apod. Jestli tyto obory měly i své samostatné cechy, nelze nijak doložit.

S ohledem na skutečnost, že Velhartice byly poddanským městečkem, byl zdejší rozvoj cechovních pořádků v rukou vrchnosti, která se na Velharticích často střídala. V souvislosti s cechy jde zejména ve XIV. století o pány z Velhartic, nejznámějším z rodu byl Bušek z Velhartic, komorník krále a císaře Karla IV. Od roku 1506 byl majitelem panství Zdeněk Lev z Rožmitálu, který získal pro Velhartice od krále Vladislava II. Jagellonského povolení na dva osmidenní výroční trhy, na den po sv. Máří Magdaléně a ve čtvrtek po Všech svatých. V roce 1628 koupil panství generál Martin de Hoeff Huerta, který Velharticím potvrdil dřívější privilegia udělená králem Vladislavem II. Jagellonským. V roce 1743 se dostávají Velhartice do rukou francouzského rodu Desfourů z Monte. Tento rod držel celé velhartické panství dlouhých 70 let. Z tohoto období pochází také jediná dochovaná archiválie spojená s cechy, která nám dokazuje existenci spolucechu zednického, kamenického, příkrývačského a tesařského.

Po zániku cechovních organizací roku 1859 byla řemeslná výroba ve Velharticích organizována pomocí Živnostenského společenstva Velhartice, které bylo založeno na základě výnosu c. k. místodržitelství v Praze ze dne 27. června 1888 č. 14429, jako společenstvo pro smíšené živnosti. K jeho zrušení a k přebrání veškeré jeho agendy Okresní jednotou živnostenských společenstev v Sušici došlo 25. dubna 1942.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Ve Státním okresním archivu Klatovy se nedochovaly žádné záznamy zachycující pohyb, ztráty či případnou skartaci daného archivního fondu. Neexistují záznamy o předání fondu do péče SOkA Klatovy ani v přírůstkových knihách, ve spisech o fondu, listech EL NAD

či v databázi PEvA. Na 2. fol. dochované archiválie je otištěno razítko Městské muzeum v Sušici, lze z toho usuzovat, že daná písemnost byla v muzeu uložena.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochovaná listina pochází z roku 1753, je psána v češtině, jedná se o 14 fol. svázaných v kožené vazbě. Čitelnost je dobrá, stejně tak i fyzický stav, dokument je mírně poškozen prachem a jsou zahýbány rohy u jednotlivých folií. Úplnost fondu je torzovitá. Jedná se o archiválii II. kategorie.

Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,01 bm. Tvoří jej 1 inv. číslo – listina. Během inventarizace nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

Pro pořádkání archivního fondu bylo zvoleno umělé pořádací schéma, které postupně vyplynulo během zpracovávání. Na jeho základě byly archiválie uspořádány takto:

I. Listiny

Privilegia a artikule

II. Knihy

A. Správní

Privilegia a artikule

Knihy zápisů

B. Evidenční

Cechovní knihy

Knihy členských příspěvků

Knihy tovaryšských zkoušek

C. Účetní

Knihy počtů

III. Spisy

Privilegia a artikule

Mistrovské listy

Tovaryšské listy

Registra mistrů, tovaryšů a učedníků

IV. Typáře

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Dochovaná archiválie nám umožňuje seznámit se s přesným zněním typických cechovních artikulí z poloviny 18. století. Jsou zde přesně formulovány všechny zákonitosti a pravidla pro provoz daných řemesel.

Také se tu názorně setkáváme s propůjčováním statut mezi jednotlivými cechy.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2010 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 13. 12. 2010

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku. Žehušice : Městské knihy s. r. o., 2001.

WINTER Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620).* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

HLEDÍKOVÁ Zdeňka, JANÁK Jan, DOBEŠ Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NODL Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku.* Praha : Argo 2002. ISBN 80-7203-448-0.

GABRIEL J. A.. *Královské město Sušice a jeho okolí.* Praha : 1868.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, první část I. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1927.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, druhá část I. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1928-1929.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, první část II. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1930-1932.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, druhá část II. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1933-1936.

KUMPERA Jan. *Dějiny Západních Čech od pravěku do poloviny 18. století.* Plzeň : Nakladatelství Ševčík 2004. ISBN 80-7291-108-2.

SOKA Klatovy. *Archiv města Velhartice*, EL NAD 962.

SOKA Klatovy. *Živnostenské společenstvo Velhartice*, EL NAD 634.

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn.
---------	-------	---------------	-------------

I. Listiny

1	<p>1753, květen 16., Velhartice Jan Ferdinand, hrabě Desfours z Montu a Athienville propůjčuje artikule a privilegia cechu zednickému, kamenickému, příkrývačskému a tesařskému ve Velharticích, s inzertem listiny výše jmenovaného hraběte z 30. dubna 1753, potvrzující artikule a privilegia stejných cechů v Sušici.</p> <p>Orig. papír, 22,5 x 33,5 cm - 14 fol., svázáno v kožené vazbě, česky, dvě pečeti (jedna pod papírovým krytem, druhá přitištěná)</p>		L 1
---	--	--	-----

Název archivní pomůcky:	Cech zednický, kamenický, příkrývačský a tesařský Velhartice
Značka archivního fondu:	Cech Velhartice
Časový rozsah:	1753
Počet evidenčních jednotek:	1 (listina)
Počet inventárních čísel:	1
Rozsah v bm:	0,01
Stav ke dni:	13. 12. 2010
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	11
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 13. 12. 2010-č j. SOAP/040-0911/2010